

Na plný plyn a bez skrupulí?

Role České republiky a zemí Visegrádu
v podpoře Jižního plynového koridoru

České fórum pro rozvojovou spolupráci
Czech Forum for Development Co-operation

Na plný plyn a bez skrupulí?

Role České republiky a zemí Visegrádu v podpoře Jižního plynového koridoru

Obsah

1.	Úvod	3
2.	Východní partnerství	3
3.	Obchodní vztahy České republiky s Ázerbájdžánem	3
4.	Fakta o porušování lidských práv v Ázerbájdžánu	4
5.	Postoj zemí V4 a prosazování projektu v EU	7
	5.1. Česká republika	7
	5.2. Maďarsko	7
	5.3. Polsko	9
	5.4. Slovensko	10
6.	Česká politika: pro-demokratická na papíře, 'pragmatická' v praxi	11
7.	Co přinese projekt Jižního plynového koridoru místním?	13
8.	Další infrastruktura na dovoz plynu do EU a Střední Evropy vs. potřeba snižování energetické náročnosti	14
9.	Závěr	17
10.	Doporučení	17
	Seznam použitých zkratk	18

Na plný plyn a bez skrupulí?

Role České republiky a zemí Visegrádu v podpoře Jižního plynového koridoru

1. Úvod

Tato zpráva popisuje propojení ČR a dalších zemí V4 – Polska, Maďarska a Slovenska s Ázerbájdžánem z hlediska snah o dovoz zemního plynu. Česká republika již dováží ázerbájdžánskou ropu, a spolu s ostatními státy V4 i dalšími evropskými zeměmi usiluje o vybudování Jižního plynového koridoru, který by do Evropy přivedl plyn z ázerbájdžánských nalezišť v Kaspickém moři.

Země V4 jsou aktivními propagátory Jižního plynového koridoru (dále JPK) a prosadily ho i na evropský seznam projektů společného zájmu. Tato zpráva zkoumá nakolik je prosazování projektu v souladu s potřebou uvést politiky zemí V4 do souladu s prioritami rozvojové spolupráce, ale také s imperativem přechodu k čisté a z hlediska bezpečnosti dodávek méně zranitelné energetice.

Oficiální linie přístupu zemí V4 k Ázerbájdžánu čím dále tím více abstrahuje od problematiky porušování lidských práv tamním autoritativním režimem, což je v případě ČR jednoznačně v protikladu k základním hodnotám, na nichž stojí zahraniční politika. Studie rovněž ilustruje, že je v ČR a dalších zemích V4 stále přehlížen obrovský potenciál energetických úspor. Ten, pokud by byl brán vážně, by mohl svým objemem převážit energetický potenciál plynu, který má být prostřednictvím JPK dovážen a přitom vést i k větší energetické nezávislosti. Zpráva rovněž zkoumá kontext Jižního plynového koridoru ve vztahu ke scénářům Cestovní mapy EU pro energetiku do roku 2050.

2. Východní partnerství

Východní partnerství, iniciované v Praze v květnu 2009 v průběhu českého předsednictví EU, je iniciativou EU směřující k řízení evropských vztahů s post-sovětskými státy Arménií, Ázerbájdžánem, Běloruskem, Gruzii, Moldavskem a Ukrajinou. Podle zakládajícího summitu je toto Partnerství založeno na pragmatické spolupráci rovnoprávných partnerů na poli obchodní výměny a energetické bezpečnosti, a mělo by rovněž přispívat k posilování demokratických principů a lepšího vládnutí. Česká republika spolupracuje se všemi státy Východního partnerství, přičemž deklaruje, že k nim přistupuje diferencovaně. S Arménií, Ázerbájdžánem a Běloruskem chce využívat bilaterální ekonomický potenciál a současně vést dialog o lidských právech.

3. Obchodní vztahy České republiky s Ázerbájdžánem

Obchodní vazby mezi Českou republikou a Ázerbájdžánem v posledních letech posilují. Od roku 2009 jejich rozvoji aktivně slouží i české velvyslanectví v Baku. Ázerbájdžán je jednou z 25 zájmových zemí v české exportní strategii na období 2012 – 2020. České firmy se zaměřují hlavně na velké infrastrukturní projekty financované z příjmů z těžby ropy, přímých zahraničních investic a z prostředků od repatriovaných Ázerbájdžánců.¹ Budují silniční a železniční sítě, ropné rafinérie a kapacity na zpracování zemního plynu, nové přístavy či nákladní terminál v Baku.

¹ Ázerbájdžán: Obchodní a ekonomická spolupráce s ČR; <http://www.businessinfo.cz/cs/clanky/azerbajdzan-obchodni-a-ekonomicka-spoluprace-s-cr-19314.html>

Aktivity jsou podporovány českou ekonomickou diplomacií.² Podle údajů české exportní a garanční pojišťovny EGAP byl v posledních letech pojištěn export do Ázerbájdžánu v celkové výši 1,9 miliardy euro.³ Od října 2014 je k dispozici další částka ve výši až 527 000 euro.⁴ Pro pojišťovnu EGAP je Ázerbájdžán hlavním cílem exportních záruk a jednou ze tří zemí, do nichž směřuje více než 10 % jejího finančního portfolia.

Česká republika vyváží do Ázerbájdžánu rovněž vojenský materiál. V roce 2014 to bylo v hodnotě 1,9 milionu euro.⁵ Na Ázerbájdžán se přitom vztahuje zbrojní embargo OBSE kvůli konfliktu v Náhorním Karabachu, jež se Česká republika zavázala respektovat.

Ropa

Ázerbájdžán je druhým největším exportérem ropy do České republiky - dodává zhruba třetinu u nás spotřebovávaných ropných produktů. Obchodní bilance s Ázerbájdžánem je pro Českou republiku pasivní. V roce 2014 dosáhl dovoz jeho ropy hodnoty 1,4 miliardy euro⁶, což dvojnásobně převyšuje hodnotu českého vývozu do Ázerbájdžánu.

Zemní plyn

Česká republika se dlouhodobě snaží snížit svou závislost na dovozu plynu z Ruska, kterým dosud kryje zhruba 80 % spotřeby. Zbýlých 20 % pokrývá plyn nakupovaný z Norska. Česká energetika počítá do budoucna s růstem spotřeby zemního plynu: plyn by měl postupně nahradit hnědé uhlí při vytápění v sektoru domácností⁷, s plynem se počítá i jako zdrojem pro pokrytí spotřeby v době energetických špiček a při očekávaném nárůstu jeho spotřeby v dopravě. Kromě toho zahrnuje prioritu zajistit nepřerušované diverzifikované dodávky strategických surovin také Bezpečnostní politika státu z února 2015.⁸

České vlády se proto opakovaně hlásí k projektům, které by k nám přivedly zemní plyn i z jiných nalezišť než z Ruska, a to zejména z oblasti Kaspického moře. Jižní plynový koridor je součástí této strategie: podpora vybudování tohoto propojení je zmiňována v Koncepti surovinové a energetické bezpečnosti ČR z roku 2011⁹, státní surovinové politice z roku 2012¹⁰ nebo Strategii působení ČR v Evropské unii z roku 2013¹¹. Ve prospěch projektu se vyslovuje také na jaře 2015 aktualizovaná Státní energetická koncepce¹².

4. Fakta o porušování lidských práv v Ázerbájdžánu

V Ázerbájdžánu došlo v posledních letech k prudkému hospodářskému růstu. Tamní režim zároveň neustále posiluje své nedemokratické rysy. V zemi jsou vězněni zástupci politické opozice a kritici prezidenta Ilhama Alijeva. Na tento útlak po řadu let upozorňují mezinárodní organizace jako Human Rights Watch, CEE Bankwatch Network či v České republice Člověk v tísni.

² Programové prohlášení vlády ČR; www.vlada.cz/cz/media-centrum/dulezite-dokumenty/programove-prohlaseni-vlady-cr-115911/

³ Oficiální kurz ČNB pro rok 2014 je 27.533 Kč za 1 Euro

⁴ EGAP zvýšil teritoriální limity; www.egap.cz/o-spolecnosti/aktuality/zpravy/aktuality.php?aktuality_id=48

⁵ Zpráva o kontrole vývozu vojenského materiálu, ručních zbraní pro civilní použití a zboží a technologií dvojího užití v České republice za rok 2014; download.mpo.cz/get/35863/60803/635476/priloha002.pdf

⁶ Statistika Českého statistického úřadu; <http://apl.czso.cz/pll/stazo/STAZO.STAZO>

⁷ Aktualizace státní energetické koncepce České republiky; www.mpo.cz/dokument158012.html

⁸ Bezpečnostní strategie České republiky 2015; www.vlada.cz/assets/ppov/brs/dokumenty/bezpecnostni-strategie-2015.pdf

⁹ Východiska ke koncepci surovinové a energetické bezpečnosti České republiky; www.mpo.cz/dokument91585.html

¹⁰ Surovinová politika České republiky 2012; www.mpo.cz/dokument106134.html

¹¹ Strategie působení ČR v EU, Aktivní politika pro růst a konkurenceschopnou Evropu; www.vlada.cz/assets/media-centrum/aktualne/Strategie-pusobeni-CR-v-EU.pdf

¹² <http://databaze-strategie.cz/cz/mpo/strategie/statni-energeticka-koncepce-ceske-republiky-2015>

Co je Jižní plynový koridor?

Jde o řetězec projektů s odhadovanou cenou 45 miliard USD, který měl přivést do Evropy plyn z ropného naleziště Shah Deniz v šelfu Kaspického moře u Ázerbájdžánu, které vlastní mimo jiné BP, ruský Lukoil a ázerbájdžánský SOCAR. Koridor by procházel přes Gruzii, Turecko, Řecko, Albánii a Itálii na ostatní trhy EU, a jeho součástmi by byly SCPx (prodloužení Jihokavkazského plynovodu), TANAP (Trans-anatolský plynovod), TAP (Trans-adriatický plynovod) a další pobočná spojení. Později by mohl zahrnovat TCP (Trans-kaspický plynovod), což by umožnilo dovážet do EU turkmenský plyn.

Preferencím pro Jižní plynový koridor dodal na závažnosti konflikt mezi Ukrajinou a Ruskem, a přestože jsou projekty realizovány většinou soukromými firmami (kromě SOCARu, který je vlastněn ázerbájdžánským státem), zdá se, že EU je odhodlána vzít na sebe četná rizika: Jižní plynový koridor bude podpořen financováním z veřejných prostředků prostřednictvím CEF (Nástroj pro propojení Evropy), potenciálně i Evropskou investiční bankou (EIB) a Iniciativou projektových dluhopisů (Project Bonds Initiative), a nepřímo i půjčkou od EBRD (Evropské banky pro obnovu a rozvoj) pro LUKOIL v druhé fázi rozvoje těžby na šelfu Shah Deniz, která byla schválena v květnu roku 2015¹³. Koridor by mohly podpořit i exportní úvěrové agentury zemí EU.

Rodina Alijevů vládne už od roku 1969, kdy se otec současného prezidenta Gejdar Alijev – bývalý šéf KGB v Ázerbájdžánu – stal vůdcem sovětského Ázerbajdžánu. V této pozici se držel téměř 20 let, dokud nebyl nucen rezignovat kvůli obviněním z korupce. Nicméně s rozpadem Sovětského svazu se znovu dostal k moci vojenským pučem a později formálně 'vyhrál' prezidentské volby v říjnu 1993 a ve funkci zůstal deset let. Před jeho smrtí v roce 2003 zdědil vedení země jeho syn Ilham, když vyhrál v prezidentských volbách, které mnoho zahraničních pozorovatelů označilo za zmanipulované.

Od té doby se rodina Alijevů drží u moci prostřednictvím kombinace podvodných voleb, zastrašování a věznění kandidátů opozice i voličů, potlačování protestů a svobody médií. Pozorovatelská volební mise Úřadu OBSE pro demokratické instituce a lidská práva došla k závěru, že nejnovější prezidentské volby v roce 2013 byly „podkopány omezeními svobody vyjadřování, shromažďování a sdružování, která kandidátům nezaručila stejné podmínky politické soutěže“. V roce 2015 daly ázerbájdžánské úřady OBSE jeden měsíc na ukončení činnosti a stažení jejího zástupce ze země.

¹³ www.ebrd.com/work-with-us/projects/psd/lukoil-shah-deniz-stage-ii.html

Problémy s ázerbájdžánskými demokratickými institucemi přetrvávají. Před rokem 2009 omezovala ústava počet prezidentských mandátů na dvě pětiletá období, ale prostřednictvím dodatků ústavy bylo toto omezení zrušeno.

Korupce v Ázerbájdžánu dosahuje až na nejvyšší úroveň, včetně prezidenta a jeho rodiny. Index vnímání korupce stanovený Transparency International v roce 2014 zařadil Ázerbájdžán na 126. místo ze 175 zemí. Investigativní novináři jako Chadija Ismajlova, kteří odhalují bohatství a korupci prezidenta Alijeva a jeho rodiny, jsou stíháni, dehonestováni a uvězněni na základě smyšlených obvinění.

V roce 2012 prezident Alijev podepsal a parlament přijal sérii regresivních novelizací zákona o právu na získávání informací, zákona o státní registraci právnických osob a zákona o obchodním tajemství. Tyto legislativní změny byly kritizovány iniciativami usilujícími o transparentnost, neboť brání přístupu veřejnosti k informacím o vlastnictví obchodních společností, velikosti jejich základního kapitálu, vlastnické struktury a dalším podobným údajům.

V minulých letech působily ázerbájdžánské úřady agresivně s cílem umlčet všechny formy kritiky a odstranit kritické hlasy z veřejného života. Byly zavedeny restriktivní dodatky k zákonu o grantech, zákonu o nevládních organizacích, zákonu o registraci právnických osob a o státním registru, a ke kodexu správních přestupků. V kombinaci s cílenou perzekucí obhájců lidských práv, výslechy a obtěžováním tyto právní změny fakticky ukončily práci mnoha nezávislých aktivistů v zemi. Dokonce i mezinárodní občanské organizace působící v Ázerbájdžánu byly donuceny zemi opustit nebo přerušit svou činnost.

Stovky obránců lidských práv, představitelů nevládních organizací, mládeže a aktivistů společenských sdělovacích prostředků, bloggerů a novinářů byly zatčeny a uvězněny. Mezi uvězněnými za poslední rok jsou i prominentní aktivisté Lejla Junus, pracující na monitorování politických vězňů a podpoře dialogu mezi ázerbájdžánskou a arménskou komunitou, dále přední právník v oblasti lidských práv Intigam Alijev, cenou odměněná investigativní novinářka Chadija Ismajlova a také Rasul Jafarov, který vedl kampaň Zpívejte pro demokracii, která přilákala mezinárodní pozornost během písňové soutěže Eurovize v roce 2012, a který v souvislosti s tzv. Evropskými olympijskými hrami v Baku v roce 2015 zahájil kampaň Sportem za práva. Těmto kritikům vlády nyní hrozí na základě vykonstruovaných obvinění mnoho let vězení.

Mnoho Ázerbájdžánců viní z upevňování postavení vládnoucí rodiny Alijevů ropné bohatství. Projekty jako Jižní plynový koridor by tak mohly posloužit k dalšímu posílení zdejšího represivního režimu.

Skupina 25 zemí, vedených Irskem, Kanadou, Velkou Británií, Norskem a Nizozemím doručila 24. června 2015 Radě OSN pro lidská práva společné prohlášení o znepokojivé situaci v Ázerbájdžánu, v němž popsaly hrozby pro svobodu slova v Ázerbájdžánu a vyzvaly jeho představitele, aby „skoncovali s potlačováním občanské společnosti a respektovali základní svobody“.

V roce 2015 snížila EITI (Iniciativa za transparentnost těžebního průmyslu), která je světovým standardem pro prosazování otevřeného a zodpovědné správy přírodních zdrojů¹⁴ statut Ázerbájdžánu z „vyhovující“ na „kandidát“. EITI uvedla, že snížení standardu bylo výsledkem „velkého znepokojení z toho, že se občanská společnost v Ázerbájdžánu nemůže kriticky podílet na procesu EITI“. Pokud Ázerbájdžán nezavede nápravná opatření do dubna 2016, bude jeho členství v EITI ukončeno.

---

¹⁴ <https://eiti.org/eiti>

5. Postoj zemí V4 a prosazování projektu v EU

5.1 Česká republika

Při svých návštěvách Ázerbájdžánu vyjadřují různí čeští ministři podporu masivnímu nárůstu dovozu zemního plynu. Příkladem je návštěva ministrů obchodu a zahraničních věcí v červnu 2015¹⁵ s programem projednání energetické bezpečnosti a rozvoje plynových tranzitních koridorů.^{16,17} Předseda poslanecké sněmovny ČR¹⁸ navštívil Baku při Evropských olympijských hrách v létě 2015. V září 2015 navštívil svůj ázerbájdžánský protějšek prezident Zeman.

Energetické otázky jsou také součástí nové Koncepce zahraniční politiky schválené vládou ČR v červnu 2015. Za základní priority koncepce považuje bezpečnost, prosperitu a udržitelný rozvoj, lidskou důstojnost včetně ochrany lidských práv, službu občanům a dobré jméno ČR v zahraničí. Klíčovými zeměmi jsou podle této koncepce země Asie, které jsou významné „z hlediska obchodně ekonomických příležitostí a energetických surovin“¹⁹. Detailněji se postojům ČR věnujeme v kapitole 7.

Česká republika se ve svém úsilí o získání podpory Jižnímu plynovému koridoru na úrovni EU opírá i o spojence v uskupení V4. Státy V4 projekt jednomyslně podpořily při hledání jednotného postoje ke klimatickým cílům EU do roku 2030. Přitom původní návrhy Evropské rady vůbec Jižní plynový koridor nezmiňovaly, navíc klimatické cíle EU do roku 2030 vůbec nezahrnují konkrétní projekty. Pozice zemí Visegrádu, Rumunska a Bulharska obsahovaly zcela shodnou formulaci, která se nakonec objevila i v závěrech přijatých Evropskou radou. Ty nyní požadují „realizovat kriticky důležité projekty společného zájmu v plynárenském odvětví, jako je severojižní koridor, jižní koridor pro přepravu plynu a podpora nového plynárenského uzlu v jižní Evropě“²⁰. Díky tomuto tlaku se JPK objevil mezi Projekty společného zájmu. Podporu JPK nyní vyjadřuje i legislativní balíček tzv. Evropské energetické unie²¹.

5.2 Maďarsko

Od roku 2008 politické vztahy mezi Maďarskem a Ázerbájdžánem posílily. Předtím došlo jen k jedné reciproční prezidentské návštěvě nebo cestě premiéra, ale od roku 2008 už proběhlo osm takových setkání. Po roce 2010 nastoupila vláda politiku „Otevírání se na východ“²² se záměrem podpořit politické vztahy, aby

¹⁵ Ministr Jan Mládek jednal s ministrem financí Ázerbájdžánu. Navštívil největší evropský terminál ropy a zemního plynu Sangačan; www.mpo.cz/dokument156270.html

¹⁶ Ministr Zaorálek v Ázerbájdžánu; www.consilium.europa.eu/en/policies/climate-change/2030-climate-and-energy-framework/

¹⁷ Ministr Zaorálek v Ázerbájdžánu;

www.mzv.cz/jnp/cz/udalosti_a_media/tiskove_zpravy/x2014_06_03_ministr_zaoralek_v_azerbajdzanu.html

¹⁸ Předseda Poslanecké sněmovny Parlamentu ČR Jan Hamáček v Baku;

www.mzv.cz/baku/cz/vzajemne_vztahy/predseda_poslanecke_snemovny_parlamentu.html

¹⁹ Koncepce zahraniční politiky České republiky;

www.mzv.cz/jnp/cz/zahranicni_vztahy/analyzy_a_koncepce/koncepce_zahranicni_politiky_cr.html

²⁰ Evropská rada (23. a 24. října 2014) Závěry o rámci politiky v oblasti klimatu a energetiky do roku 2030;

<http://www.consilium.europa.eu/cs/workarea/downloadasset.aspx?id=40802193010>

²¹ Evropská energetická unie je zastřešující termín pro legislativní balíček, který má za cíl zajistit dostupnou, bezpečnou a trvale udržitelnou energii. Strategii Energetické unie tvoří pět úzce propojených dimenzí: Bezpečnost dodávek, plně integrovaný energetický trh, energetická účinnost, snižování emisí a výzkum a inovace. ENERGY UNION PACKAGE; http://ec.europa.eu/priorities/energy-union/docs/energyunion_en.pdf

²² Druhá Orbánova vláda začala sledovat uvedenou politiku „Otevírání se na Východ“ [Keleti Nyitás] už několik měsíců po svém vytvoření v květnu 2010. Cílem této politiky je snižovat závislost maďarského hospodářství na obchodě se Západem, zvláště se spolučleny EU, cestou vyšší obchodní výměny se zeměmi Východu, především s Čínou.

se posílily i ty ekonomické. Jednou z hlavních cílových zemí tohoto Otevírání je Ázerbájdžán.²³ V praxi to znamená maďarský vývoz do Ázerbájdžánu, který představuje 99,9 procenta bilaterálního obchodu, jelikož dovoz Maďarska má jen okrajový význam: v roce 2013 činila jeho hodnota 54 000 euro. Prezident Alijev navštívil Maďarsko naposledy v listopadu 2014, kdy byla podepsána vzájemná dohoda o strategickém partnerství. V souvislosti s touto návštěvou ministerský předseda Orbán uvedl: „*Je naším společným zájmem a naší nejdůležitější povinností dostat do Maďarska a do celého regionu střední Evropy ázerbájdžánský plyn.*“²⁴

Co jsou projekty společného zájmu

V říjnu 2013 zařadila EK 248 projektů energetické infrastruktury mezi tzv. Projekty společného zájmu (PCIs). Z nich se více než 100 týká přepravy a uskladňování zemního plynu a zkapalněného zemního plynu (LNG). Nejméně 15 projektů má za cíl zvýšení dovozu plynu do EU, a to právě prostřednictvím série projektů, které tvoří Jižní plynový koridor. Oproti tomu pouhé dva projekty společného zájmu směřují do budování chytrých energetických sítí.

Projekty společného zájmu by měly výhodu zrychlených licenčních procedur, zdokonalených regulačních podmínek a přístupu k finanční podpoře v celkové výši 5,35 miliard euro od CEF²⁵ pro období 2014 – 2020. Na projekt Jižního plynového koridoru je EU připravena poskytnout 3,7 milionu euro na studii proveditelnosti nebo na hodnocení vlivu na životní prostředí²⁶.

Uprostřed diskusí o diverzifikaci dodávek energie si jen málokdo všiml, že tyto plynové projekty nejsou odůvodněny skutečnými potřebami identifikovanými v Cestovní mapě EU pro energetiku do roku 2050.

Maďarsko a alternativní plynové tranzitní trasy

Maďarsko podporuje každý plán na alternativní plynovod na jihu. V případě plynovodu South Stream podepsaly Rusko a Maďarsko v roce 2008 dohodu o založení společného podniku mezi Maďarskou rozvojovou bankou a Gazpromem na vybudování a údržbu jeho maďarského úseku.

Maďarsko rovněž plně podporuje konkurenční Jižní plynový koridor. Jak uvedl jeho ministr zahraničí a obchodu: „*Ázerbájdžánský plyn by mohl hrát důležitou roli při zajišťování energetické bezpečnosti v regionu, znamenal by diverzifikaci jak z hlediska tranzitní trasy tak jako zdroj dodávek.*“²⁷

Potřeba diverzifikace v Maďarsku

Maďarsko je z 80 % závislé na dovozu plynu z Ruska, přičemž na plyn připadá 40 % finální spotřeby energie, téměř dvojnásobek průměru EU. Obě tyto závislosti jsou vysoké, a taková kombinace se nevyskytuje nikde

²³ <http://azerbajdzsan.com/azerbajian-hungary/>

²⁴ <http://www.mfa.gov.hu/NR/rdonlyres/5628B828-47CF-4D13-B917-6FBCBEDB6E3B/0/Gazdas%C3%A1gikapcsolatok.pdf>

²⁵ Nástroj pro propojení Evropy (The Connecting Europe Facility - CEF) podporuje trans-evropské sítě a infrastruktury v sektorech dopravy, telekomunikací a energetiky. Chce rovněž učinit evropskou ekonomiku zelenější podporováním čistějších způsobů dopravy a usnadněním využívání obnovitelné energie v souladu s Evropskou strategií 2020. Financování energetických sítí by mělo napomáhat dalšímu integrování vnitřního energetického trhu, snižování energetické závislosti a posilování bezpečnosti dodávek.

²⁶ Seznam akcí vybraných pro získávání finanční podpory na základě Energetické výzvy CEF k návrhům z roku 2014.

https://ec.europa.eu/energy/sites/ener/files/documents/20141121_cef_energy_lists.pdf

²⁷ Ministr zahraničních věcí a obchodu na mezinárodní konferenci o energetické bezpečnosti region, konané v Budapešti v březnu 2015

jinde v EU. Není tedy náhoda, že se země chytá každé příležitosti k diverzifikaci svých dovozních plynových tras.

Podle Evropské komise se maďarská spotřeba plynu mezi léty 2010 a 2030 sníží o 20 %²⁸, přičemž k poklesu o 20 % už došlo následkem ekonomické krize. Jiní předpovídají ještě významnější pokles²⁹. Podle analýzy Mezinárodní energetické agentury z roku 2010 je těžké předpovídat, nakolik může být maďarská spotřeba plynu snížena jeho potenciálem energetických úspor jak v sektoru bydlení, tak průmyslu.

Alternativní plynové trasy a politické přístupy

Státní energetická koncepce Maďarska, přijatá v roce 2012 a revidovaná v roce 2014, uznává závislost na vnějších zdrojích, zároveň ale pokládá infrastrukturu země a její rozmístění za výhodné, poskytující „významný přínos pro váhu země z hlediska energetické politiky“.

Závěry této strategie jsou smíšené, když uvádějí, že: „*Nejúčinnějším a nejefektivnějším způsobem zvyšování bezpečnosti zásobování, životaschopným rovněž z krátkodobého pohledu, je snižování spotřeby a prioritizace energetických úspor a energetické efektivity. Nicméně zabezpečování dodávek zemního plynu z různých zdrojů a po alternativních trasách a trvalá údržba existující infrastruktury musí rovněž pokračovat.*“

V praxi vláda klade důraz pouze na druhou část tohoto závěru - budování nové infrastruktury, a Ázerbájdžán je zmiňován jako prioritní partner. Co se týká energetických úspor a zvyšování energetické efektivity, plní Maďarsko pouhé minimum ukládané směrnicemi EU. V roce 2015 bylo jednou z posledních zemí EU v transponování Směrnice o energetické účinnosti a to teprve poté, co Komise toto pochybení postoupila Evropskému soudnímu dvoru a navrhla za neprovedení transpozice pokuty.

5.3 Polsko

Polská vláda Občanské platformy měla s Ázerbájdžánem stabilní vztahy, které označovala jako politicky a ekonomicky strategické. Od roku 2014 polští političtí činitelé a zástupci byznysu navštěvují Ázerbájdžán často, včetně návštěvy hrobky Gejdara Alijeva, což mnozí chápou jako výraz úcty a projev bezvýhradné podpory pro rodinu Alijevů. Polské návštěvy zatím nezahrnuly setkání s občanskými organizacemi.

V roce 2005 byl ustaven Polsko-Ázerbájdžánský mezivládní výbor pro hospodářskou spolupráci. Během posledních dvou návštěv (prosinec 2014 a červen 2015) bylo součástí oficiálních delegací i 66 představitelů polských podnikatelských kruhů. Polský vývoz do Ázerbájdžánu stoupá (v roce 2014 to bylo 126 milionů euro). Nicméně Polsko není pro Ázerbájdžán významným obchodním partnerem a ani Ázerbájdžán nepředstavuje významný trh pro polské výrobky nebo služby.

Polský postoj k Jižnímu plynovému koridoru

Polská vláda oficiálně prohlašuje, že EU ázerbájdžánský plyn potřebuje.³⁰ Země výstavbu Jižního plynového koridoru podporuje.

Polská energetická politika do roku 2030 uvádí, že jedním z hlavních cílů v zajišťování dodávek ropy a plynu je diverzifikovat zásobovací koridory. Kaspické moře je jedinou zmiňovanou alternativní zdrojovou oblastí. Dovoz ropy je také jedním z důvodů, proč Polsko tak usiluje o vybudování vztahů s Ázerbájdžánem. V roce 2007 podepsalo Polsko s Ázerbájdžánem, Gruzii, Litvou a Ukrajinou Memorandum porozumění o spolupráci

²⁸ <http://ec.europa.eu/transport/media/publications/doc/trends-to-2050-update-2013.pdf>

²⁹ <http://ageconsearch.umn.edu/bitstream/188137/2/6%20L%C3%A1szl%C3%B3k.pdf>

³⁰ <http://www.mg.gov.pl/node/24058>

v oblasti energetiky, s pozorností soustředěnou na dopravu kaspické ropy na trhy EU. Bylo vytvořeno konsorcium firem ze signatářských zemí se záměrem vybudovat Euro-asijský ropný dopravní koridor s úsekem Oděsa – Brody – Plock. Přes značné diplomatické úsilí ze strany polské vlády neučinil Ázerbájdžán ohledně dopravy ropy dosud žádné sliby.

Dodávky ázerbájdžánské ropy a plynu do Polska tak na svůj start ještě čekají. Analytici naznačují, že pro Polsko by v rámci zajištění energetické bezpečnosti možná namísto komplikované a nejisté operace, kterou nyní sleduje ve vzdáleném Ázerbájdžánu mělo smysl soustředit se na infrastrukturu a obchodní projekty jako je terminál pro zkapalněný zemní plyn ve Svinoústí a přístavy pro ropné tankery v Gdaňsku.

Členové parlamentů Polska, ČR a Slovenska dne 14. dubna 2015 podpořili Jižní plynový koridor, a shodli se, že jeho významnou přidanou hodnotou bude větší nezávislost na ruském plynu. Poslanci potvrdili, že rozhodování týkající se smíšeného zásobování energiemi by mělo být ponecháno na jednotlivých zemích. Takový postoj je v souladu s aktuálním návrhem polské energetické politiky do roku 2050 (PEP 2050)³¹, který uvádí, že národními prioritami mají být integrace trhu s plynem v EU stejně jako liberalizace plynárenství v EU. V krátkodobém horizontu bude diverzifikace dodávek plynu založena na terminálu LNG ve Svinoústí. Ze střednědobého hlediska je dávána priorita budování trans-evropské energetické sítě, a je zajímavé, že PEP 2050 nezmiňuje fosilní zdroje z kaspické oblasti.

Otázka porušování lidských práv

Polská vláda jako jediná ze zemí EU 9. srpna 2014 jasně odsoudila politicky motivovaná věznění ázerbájdžánských občanských aktivistů.³² Ministerstvo zahraničí uvedlo, že obvinění proti Ilhamu Alijevovi, Lejle a Arifu Junusovým a Rasulu Jafarovi vzbuzují obavy z politických motivů těchto zatčení. Přesto však své vztahy s Ázerbájdžánem nezměnila. Například Ministerstvo hospodářství nevzneslo otázku porušování lidských práv a politických vězňů v Ázerbájdžánu během žádné z posledních dvou návštěv.

Přístup Polska zůstává pragmatický: po tiskové konferenci organizace Polská zelená síť dne 2. června 2015 se polská média tázala ministra hospodářství, který byl tou dobou v Baku, na porušování lidských práv v Ázerbájdžánu. Ten reagoval slovy, že nevidí na obchodních vztazích s Ázerbájdžánem nic nepatřičného a že bojkotování nedemokratických států by znamenalo bojkotování 'dvou třetin světa'.³³ Také přístup současného polského velvyslance v Ázerbájdžánu byl a je jasně zaměřen na ekonomické otázky.

Ázerbájdžán a polská rozvojová spolupráce

Ázerbájdžán je pro polskou rozvojovou spolupráci prioritní zemí, přestože do něj směřuje pouze 100 000 euro ročně, většinou na projekty v zemědělství a sociální pomoci. Spolupráce na administrativní úrovni si klade za cíl profesionalizaci státní správy a posílení prvků dobrého vládnutí. Návrh příštího Dlouhodobého programu pro rozvojovou spolupráci na období 2016-2020, který nyní posuzuje Ministerstvo zahraničních věcí, neřadí Ázerbájdžán mezi prioritní země.

³¹ http://bip.mg.gov.pl/files/PEP2050_v.0.2.pdf

³²

http://www.msz.gov.pl/pl/aktualnosci/wiadomosci/motywowane_politycznie_aresztowania_azerbejdzanskich_dzialaczy_spoleczens_twa_obywatelskiego

³³ <http://inwestycje.pl/gospodarka/Piechociski-w-Azerbejdzanie-a-prawa-czlowieka;259334;0.html>

5.4 Slovensko

V posledních letech dochází mezi představiteli Slovenska a Ázerbájdžánu k většímu počtu setkání na vysoké úrovni. Jen v první polovině roku 2015 navštívili Evropské hry v Baku a setkali se s ázerbájdžánskými představiteli slovenský premiér, vicepremiér a ministr zahraničních věcí, státní tajemník a předseda slovenského parlamentu. Slovenský premiér vyjádřil své uspokojení z rozvoje vztahů mezi oběma zeměmi.

Vicepremiér a současně ministr zahraničních věcí uvedl, že bilaterální vztahy mají potenciál pro další růst hospodářství, především prostřednictvím investic do energetiky.

Zahraniční obchodní výměna mezi Slovenskem a Ázerbájdžánem je velmi nízká, ale poněkud se zvyšuje, vývoz se z 21 milionů euro v roce 2012 zvedl na 27 milionů euro v roce 2013 a poklesl na 20,5 milionů euro v roce 2014. Dovoz zůstává nízký - v roce 2014 dosáhl úrovně 17 000 euro.

Postoj Slovenska k Jižnímu plynovému koridoru

V roce 2015 ocenili slovenští představitelé Ázerbájdžán jako konstruktivního hráče, který se může stát strategickým partnerem z hlediska alternativních tras a zdrojů zemního plynu. Vicepremiér řekl: „*Chtěl bych ocenit postoj Ázerbájdžánu v zajišťování energetické bezpečnosti EU a zájem o účast v projektech, které umožní diverzifikaci dodávek energie do Evropy.*“ V tomto ohledu nabídl pomoc Slovenska při přepravě kaspického plynu a ropy na evropské trhy.

Slovensko hledá alternativní trasy pro přepravu zemního plynu, neboť Rusko se chystá do roku 2019 zastavit tranzit plynu přes Ukrajinu. Slovensko si ponechává otevřené dveře jak pro ruský plyn dopravovaný tureckým plynovodem (Turkish Stream)³⁴, tak pro plyn z kaspické oblasti, který má dorazit prostřednictvím nového projektu Eastring^{35,36}, který by spojil Slovensko s Rumunskem a Bulharskem. Slovensko má dále na svém území hlavní trasu plynovodu mezi Ukrajinou a rakouským uzlem Baumgarten, napojujícím Balkán na západoevropské plynové uzle.

Slovenská vláda se žádným porušováním lidských práv v Ázerbájdžánu nezabývá.

6. Česká politika: pro-demokratická na papíře, 'pragmatická' v praxi

Priority České republiky v podpoře lidských práv, demokracie a zodpovědného vládnutí jsou definovány v několika klíčových koncepcích.

Koncepce zahraniční politiky ČR

Koncepce zahraniční politiky³⁷ se zaměřuje na lidskou důstojnost, ochranu lidských práv, službu občanům a trvale udržitelný rozvoj. Koncepce uvádí doslova, že Česká republika „*se v podpoře lidských práv a demokracie chová jako aktivní a zodpovědný člen mezinárodního společenství*“.

³⁴ www.rt.com/business/264513-russia-eastring-gas-slovakia/

³⁵ www.eastring.eu/page.php?page=project

³⁶ V květnu 2015 podepsaly Slovensko, Maďarsko, Bulharsko a Rumunsko memorandum o navrhovaném plynovodu Eastring, který by mohl potenciálně vést plyn z Ázerbájdžánu, Íránu, Iráku a Kypru.

³⁷ www.mzv.cz/file/1565920/Koncepce_zahranicni_politiky_CR.pdf

Českou zkušenost se společenskou transformací i nenásilným odporem proti totalitnímu režimu pokládá za výhodu, která vede k porozumění pro takové úsilí i v jiných společnostech.

Koncepce rovněž jmenuje jako klíčový cíl „*podporu celosvětového úsilí o zajištění důstojného života*“. Mezi klíčovými nástroji k jeho dosažení je uvedena podpora lidských práv a demokracie. Koncepce specifikuje univerzalitu a nedělitelnost lidských práv, v rámci nichž jsou práva politická, hospodářská a kulturní nezbytnou podmínkou pro důstojný život, a jejich upírání představuje újmu na důstojnosti a může být zdrojem mezinárodní nestability.

Česká vláda tím chce naplnit svůj strategický cíl přispívat k tomu, „*aby bylo na světě co nejvíce demokratických, stabilních a zodpovědných států*“. Tato tzv. transformační politika se musí zaměřit na to, aby demokracie byla doprovázenou vládou práva a řádnou veřejnou správou.

Česká zahraniční politika rovněž definuje prioritní země a oblasti spolupráce. Ázerbájdžán na tomto seznamu není, avšak z logiky transformační politiky zaměřené na země s podobnou historickou zkušeností v sovětském bloku by se k němu mělo patřičně přistupovat.

Transformační politika

Česká republika má rovněž samostatnou transformační politiku³⁸, která se zaměřuje na ochranu lidských práv a jejich obhájců, jak jednotlivců, tak organizací. Cílem je „*podporovat lidská práva a jejich obhájce, posilovat občanskou společnost a její emancipaci a zvýšení schopnosti efektivně a fundovaně vstupovat do politických a společenských procesů*“. Za specifický segment pro-demokratických struktur koncepce považuje rovněž novináře a bloggery.

Koncepce zahraniční rozvojové spolupráce

Principy transformační politiky obsahuje i Koncepce zahraniční rozvojové spolupráce ČR na období 2010 – 2017. Podle ní jsou priority z tohoto hlediska následující: posilování občanské společnosti a spolupráce se správnými strukturami, rozvoj nezávislých médií, výchova k aktivnímu občanství a podpora ochránců lidských práv.³⁹ Ze zemí Východního partnerství se však mezi partnerské země ČR v oblasti rozvojové spolupráce řadí pouze Gruzie a Moldavsko.

Koaliční smlouva

Podpora lidských práv se zvláštním důrazem na lidskou důstojnost, na práva sociální, ekonomická a na ochranu životního prostředí jsou obsažena i v koaliční smlouvě současné české vlády.

Faktické plnění těchto závazků

Bez ohledu na tyto koncepce a priority dělá ČR jen málo pro to, aby Ázerbájdžán změnil své chování.

³⁸ Koncepce transformační politiky;

www.mzv.cz/jnp/cz/zahranicni_vztahy/lidska_prava/transformacni_spoluprace_1/koncepce_transformacni_spoluprace_1.html

³⁹ Koncepce zahraniční rozvojové spolupráce České republiky na léta 2010 – 2017;

www.mzv.cz/jnp/cz/zahranicni_vztahy/rozvojova_spoluprace/koncepce_publikace/koncepce_zrs_cr_2010_2017.html

Hlavním programem české reprezentace v Ázerbájdžánu je prosazování plynového propojení na mezinárodních fórech. Jediné místo, kde ČR protestovala proti porušování lidských práv v Ázerbájdžánu, je Rada OSN pro lidská práva. V březnu 2015 zde vyjádřila znepokojení nad tím, že v Ázerbájdžánu jsou „obtěžováni, zadržováni a souzeni obránci lidských práv, novináři a mírumilovní političtí aktivisté“. Upozornila rovněž na zhoršení podmínek pro nezávislá média a občanskou společnost.⁴⁰ Podobné prohlášení následovalo i v červnu 2015 v Radě OSN pro lidská práva, kdy ČR vyzvala vlády Číny, Ázerbájdžánu, Venezuely a Bahrajnu k propuštění osob vězněných za naplňování svých práv nebo za obranu práv druhých.⁴¹

Nehledě na tyto symbolické námitky běží obchod s Ázerbájdžánem dál jako dřív. Česká republika zopakovala, že vztahy s Ázerbájdžánem netřeba komplikovat upozorňováním na problematické aspekty. Ministr obchodu tento pragmatický přístup po návštěvě Ázerbájdžánu vysvětlil: „Uvědomil jsem si, jak je cesta ropy do ČR dlouhá, ale že může být i spolehlivá a bezpečná, pokud není ovlivňována různými politickými názory nebo problémy.“

7. Co přinese projekt Jižního plynového koridoru místním?

Alijevův režim je téměř zcela financován příjmy z prodeje fosilních paliv. Takto získané bohatství také poskytuje příjmovou základnu jeho bezpečnostním silám. Jestliže bude vybudován Jižní plynový koridor, pro-Alijevská elita bude vydělávat miliardy eur, zatímco ázerbájdžánským občanům zbude hroutící se infrastruktura, špatné veřejné služby, obtížně dostupná zdravotní péče a represivní státní aparát.

Příjmy z ropného průmyslu měly být původně pod kontrolou státního ropného fondu pro Ázerbájdžán, jenž měl financovat přechod ázerbájdžánské ekonomiky od ropy a zajistit, aby bylo bohatství zachováno pro budoucí generace. Velká část příjmů však byla vydána na předražené stavební projekty. Záměrné navyšování cen výstavby umožňuje firmám vydělávat na projektech obrovské sumy; velká část příjmů z ázerbájdžánské ropy a plynu končí na bankovních účtech v daňových rájích. Pátrání ázerbájdžánských novinářů ukázalo na spojení těchto firem s ázerbájdžánskou elitou, včetně prezidenta a jeho rodiny.⁴²

Zpráva MMF z roku 2014 o Ázerbájdžánu přinesla analýzu naprosté závislosti země na těžbě fosilních paliv. Ukazuje, že přestože příjmy z ropy stoupaly v polovině prvního desetiletí 21. století o 30 % ročně, vláda tyto peníze téměř nekontrolovaně promrhala. Produkce ropy dosáhla vrcholu v roce 2010 a v posledních dvou letech poklesla, a zásoby by mohly být vyčerpány za příštích 15 až 20 let. Přes očekávaný růst v produkci plynu není pravděpodobné, že by příjmy z něj mohly vyrovnat pokles příjmů z ropy. Závislost na ropě a fiskální zranitelnost se rapidně zvyšují, neboť výdaje režimu zůstávají vysoké. To znamená, že převody z rezervních ropných fondů do státního rozpočtu se zvyšují. Ázerbájdžán také ve finančních výhledech předpokládá vysoké ceny ropy, aby vytvořil zdání alespoň relativně vyrovnaného rozpočtu. Reálně však hrozí, že zemi začnou docházet peníze.

Krátce před svým zatčením v srpnu 2014 řekl Rasul Jafarov: „Než do Ázerbájdžánu přišly ropa a plyn, měli jsme víc demokracie a svobody. Hlavní příjmy z ropy přišly v roce 2006, kdy byl uveden do provozu ropovod Baku-Tbilisi-Ceyhan. Od té doby se situace začala zhoršovat. Máme problémy se zadržováním novinářů a věřících – když kritizujete vládu, můžete být snadno vyslýcháni a postihováni na základě smyšlených obvinění.“

Nejsou to však jen Ázerbájdžánci, kdo může očekávat pochybné 'přínosy' z projektu JPK. Názorný je příklad jeho součástí, plánovaného Trans-anatolského plynovodu (TANAP) v Turecku, který vytvoří vysoce

⁴⁰ RLP28: ČR k lidskoprávní situaci v Číně, Rusku a Ázerbájdžánu;

www.mzv.cz/mission.geneva/cz/lidska_prava/rada_osn_pro_lidska_prava/rlp28_cr_k_lidskopravni_situaci_v_cine.html

⁴¹ RLP29: Čína, Ázerbájdžán, Venezuela, Bahrajn, Írán, Egypt, Sýrie, Rusko v centru pozornosti;

www.mzv.cz/mission.geneva/cz/lidska_prava/rada_osn_pro_lidska_prava/rlp29_cina_azerbajdzan_venezuela_bahrain_1.html

⁴² www.icij.org/offshore/offshore-companiesprovide-link-between-corporate-mogul-andazerbaijans-president

zabezpečený, militarizovaný koridor přes celou zemi, s odhadovanými náklady ve výši 11,7 miliardy USD.⁴³ Na pravděpodobné dopady TANAPu lze mnohé usuzovat rovněž na základě zkušeností s ropovodem Baku – Tbilisi – Ceyhan. Lidé žijící podél jeho trasy čelí vážnému narušení svého života. Během výstavby ropovodu BTC přišli o půdu, z níž získávali obživu. Neuspokojivý kompenzační proces vedl k tomu, že nebyli řádně odškodněni, a když na to veřejně poukazovali, byli někdy umlčovani bitím nebo vězněním.

TANAP nyní kompletně vlastní ázerbájdžánské a turecké právnické osoby, přičemž podíl ázerbájdžánského SOCARu činí 80 %. Klíčová role SOCARu v TANAPu vzbuzuje znepokojení, neboť má své vlastní paramilitární jednotky, které v minulosti využíval k násilnému umlčování kritických novinářů.⁴⁴ Už nyní probíhají konzultace s bezpečnostními firmami o tom, jako trasu Jižního plynového koridoru pomocí ozbrojených jednotek dostatečně kontrolovat.

Například Ferhat Kaya, aktivista z Calabasu v turecké provincii Ardahan, byl uvězněn a mučen speciální paramilitární policií (Jandarma). V interview v dubnu 2013 vzpomínal: „*Když jsem žil u ropovodu Baku – Tbilisi – Ceyhan, viděl jsem, co přeprava ropy a plynu znamená pro turecký lid: destrukci životního prostředí, ztrátu obživy a těžké represe podél militarizované trasy. Byl jsem uvězněn a mučen za to, že jsem se vyjadřoval proti projektu BTC. Bude-li se budovat JPK, lidé podél něj budou zažívat stejné represe.*“

8. Další infrastruktura na dovoz plynu do EU a Střední Evropy vs. potřeba snižování energetické náročnosti

O potřebě diverzifikace kvůli snižování závislosti na dovozu plynu z Ruska se hodně se mluví. Do poloviny dvacátých let 21. století pro ni však existuje jen omezený prostor. Až do této doby jsou evropské firmy smluvně vázány odebírat nejméně 115 miliard metrů krychlových ruského plynu ročně (přibližně 75 procent úrovně dovozu v roce 2013).⁴⁵ V dlouhodobějším výhledu je primárně zapotřebí oprostít energetiku od závislosti na fosilních zdrojích.

Zodpovědní evropští činitelé však dosud této potřebě nevěnovali dost pozornosti. Dobrou zprávou je, že zvýšení energetické účinnosti a přechod na nízkouhlíkovou energetiku nejsou nereálné. O roli zemního plynu ve scénářích přechodu k nízkouhlíkové ekonomice se stále ještě diskutuje: zda by měl sloužit krátkodobě jako 'překlenovací' palivo, dokud nepřevládne energie z obnovitelných zdrojů, nebo jako palivo 'dlouhodobého' určení, které by zajišťovalo energetické potřeby během period nízké dostupnosti obnovitelných zdrojů, a to možná i po roce 2050.

Aby bylo možno tuto otázku prozkoumat, vzal si zpracovatel této studie, CEE Bankwatch Network, k ruce Cestovní mapu EU pro oblast energetiky do roku 2050. Z hodnocení dopadu všech jejích scénářů⁴⁶ vyplývá, že snižování emisí CO₂ povede také ke snížení závislosti EU na dovozu energií. To má klíčový význam, protože odhady předpovídají, že vlastní produkce zemního plynu v EU se do roku 2050 výrazně sníží. Ačkoliv by se dalo očekávat, že toto automaticky povede ke zvyšování dovozu, není tomu tak: podle všech scénářů Cestovní mapy klesne rovněž celková spotřeba zemního plynu v EU (ačkoliv stále zůstane na mnohem vyšší úrovni než jeho evropská produkce). Každopádně podle všech pěti dekarbonizačních scénářů by mělo do roku 2050 ve srovnání s rokem 2010 dojít k poklesu v dovozech zemního plynu.⁴⁷

⁴³ [www.worleyparsons.com/InvestorRelations/ASX/Pages/TransAnatolianNaturalGasPipelineProject\(TANAP\)EPCMContract.aspx](http://www.worleyparsons.com/InvestorRelations/ASX/Pages/TransAnatolianNaturalGasPipelineProject(TANAP)EPCMContract.aspx)

⁴⁴ www.indexcensorship.org/2012/04/azerbaijan-idrak-abbasov-beaten/

⁴⁵ www.iea.org/newsroomandevents/pressreleases/2012/november/name,33015,en.html

⁴⁶ Commission Staff Working Paper: Impact Assessment accompanying the document: Communication From The Commission To The European Parliament, The Council, The European Economic And Social Committee And The Committee Of The Regions Energy Roadmap 2050, Dec. 2011, http://ec.europa.eu/energy/energy2020/roadmap/doc/sec_2011_1565_part2.pdf

⁴⁷ V některých ze scénářů dochází k dočasnému zvýšení mezi lety 2030 a 2040, ale ty se jeví momentálně jako jedny z nejméně realistických, neboť předpokládají dosti široké využívání CCS (ukládání emisí pod zem). Každopádně tato dočasná zvýšení dovozu jsou nižší, než je schopná pokrýt existující dovozní kapacita.

Přestože je už nyní technická kapacita EU pro dovoz plynu předimenzovaná, podporuje EU její další rozšiřování. Podle propočtů CEE Bankwatch Network měla EU k roku 2014 celkové kapacity pro dovoz zemního plynu na úrovni 537,62 miliard metrů krychlových (neboli 446 529,5 kilotun ropného ekvivalentu) ročně. A to, i když vyloučíme Norsko, u něž se v nadcházejících desetiletích očekává prudký pokles produkce. Část této infrastruktury, zvláště pro zkapalněný zemní plyn (LNG), není už dnes plně využívána.⁴⁸

Porovnání kapacit na dovoz plynu se scénáři Cestovní mapy pro energetiku ukazuje, že za předpokladu, že existující infrastruktura zůstane funkční po několik příštích desetiletí, bude nadbytek infrastruktury ještě narůstat, a to i bez jakýchkoli nových projektů.

Přidání plynových projektů společného zájmu (PCI) by nadbytek dovozní kapacity EU zvýšilo o dalších zhruba 69 434 kilotun ropného ekvivalentu. Přitom dokonce i podle scénáře s nejvyššími požadavky na dovoz plynu, tzv. nízkého jaderného scénáře, bude EU potřebovat ve „špičkovém“ roce 2040 dovážet plyn jen ve výši kolem 311 090 kilotun ropného ekvivalentu, tj. v objemu cca 70 % dnes dostupných kapacit.

Tato zjištění byla podpořena i analýzou think tanku E3G ze srpna 2014⁴⁹, která mimo jiné konstatuje, že: současná Evropská strategie energetické bezpečnosti je značně nepromyšlená: „Existuje evidentní rozpor mezi ekonomickým hodnocením energetické infrastruktury a energetické efektivity. Poptávka po plynu klesla v Evropě za poslední desetiletí o 9 procent. Avšak plynové projekty jsou odhadovány podle scénářů, které předpokládají pro rok 2030 o 72 procent vyšší poptávku, než jaká by byla v případě, že se bude plnit navrhovaný cíl EU dosáhnout do roku 2030 úspor energie ve výši 30 %.“

Přestože v říjnu 2014 přijala Evropská rada cíl zvýšení energetické účinnosti o pouhých 27 % namísto navrhovaných 30 %⁵⁰, hlavní argumentaci E3G to nemění. E3G poukazuje na to, že Projekty společného zájmu byly odhadnuty na situaci, v níž je spotřeba plynu o 30 procent vyšší, než obsahuje i nejpasivnější referenční scénář EK pro rok 2030, tj. scénář, v němž nejsou podniknuty žádné nové politické kroky, a očekává se zhruba stejná spotřeba plynu jako dnes.

Za pozornost stojí podle E3G rovněž skutečnost, že Komisí odhadované potenciální energetické úspory ročně (k roku 2030) ve výši 174 milionů tun ropného ekvivalentu, jichž by se mělo dosáhnout prostřednictvím opatření na zvýšení energetické efektivity⁵¹, jsou zhruba dvacetkrát vyšší než energetická hodnota plynu, který by měl být dovážen prostřednictvím Jižního plynového koridoru.

To přináší otázky ohledně množství finančních zdrojů alokovaných na zajišťování dovozu plynu oproti těm investovaným do zvyšování energetické efektivity. Investice do Jižního plynového koridoru by vyžadovaly objem peněz srovnatelný s 1,5 rokem investičního potenciálu do zvyšování energetických úspor a využívání obnovitelných zdrojů energie ve střední a východní Evropě, což je region, který je z hlediska rizik budoucích přerušování dodávek plynu nejzranitelnější.

Jak ukázal Stresový test bezpečnosti energetických dodávek provedený Komisí, některé země jsou v případě možných přerušování dodávek plynu mnohem zranitelnější než jiné (zvláště pobaltské státy, Maďarsko, Bulharsko, Chorvatsko a potenciální členské státy EU na Balkáně). Cílená opatření na dosažení energetické úspor v těchto zemích, jež by si vyžádala 45 miliard USD, by z hlediska energetické bezpečnosti byla

⁴⁸ GIE presentation at IFRI Energy Breakfast Roundtable, Brussels, 29 April 2014, www.ifri.org/?page=detailcontribution&id=8074&id_provenance=79&provenance_context_id=; GIE presentation at the 25th meeting of the European Gas Regulatory Forum, Madrid, 6-7 May 2014: Gas infrastructure and security of supply, http://www.gie.eu/index.php/publications/cat_view/3-gie-publications

⁴⁹ Jonathan Gaventa: Energy Security and the Connecting Europe Facility: Maximising public value for public money, September 2014, www.e3g.org/docs/E3G_Energy_Security_and_the_Connecting_Europe_Facility_110914.pdf

⁵⁰ Evropská unie se dohodla, že do roku 2030 sníží emise skleníkových plynů nejméně o 40 % proti úrovni z roku 1990. K roku 2030 se v EU rovněž zvýší podíl výroby energie z obnovitelných zdrojů na nejméně 27 %, nejméně o 27 % se zvýší energetická účinnost a zároveň se posílí propojení energetických sítí (k roku 2030 růst o 15 %). To rovněž zajistí větší nezávislost na dovozu paliv od nestabilních dodavatelů. Zdroj: http://ec.europa.eu/ceskarepublika/news/141022_evropska_rada_cs.htm

⁵¹ European Commission (2014) Impact Assessment: Energy Efficiency and its contribution to energy security and the 2030 Framework for climate and energy policy http://ec.europa.eu/energy/efficiency/events/doc/2014_eec_ia_adopted_part1.pdf (40% scenario)

výhodnější, než investování do Jižního plynového koridoru. Celková investice, nezbytná pro využití potenciálu energetické úspor a obnovitelných zdrojů v sedmi středoevropských a východoevropských zemích, dosahuje výše zhruba 25 miliard euro ročně, celkově 172 miliard euro na období 2014-2020.⁵²

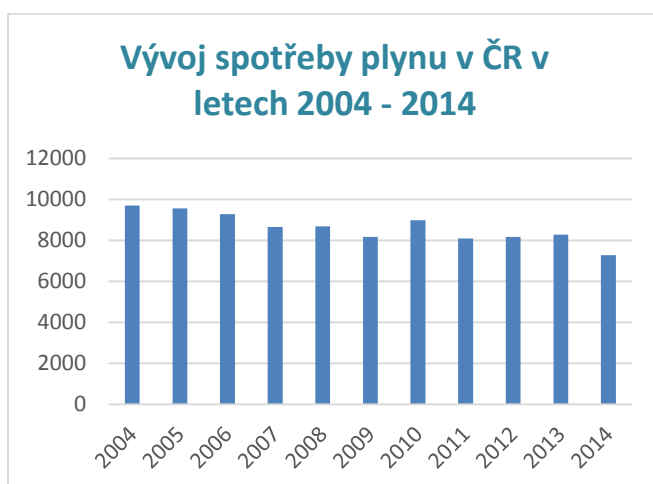
Zároveň by se omezilo riziko vyplývající z možného přerušení dodávek v důsledku vedení projektu přes politicky nestabilní oblasti. A navíc by všechny investice a benefity z úspor energie zůstaly uvnitř EU.

Jistěže není rozumné zpochybňovat všechna navrhovaná plynovodní propojení. Jsou některé případy, jako například pobaltské státy, kde investice do snížení energetické zranitelnosti a zlepšení distribuce plynu uvnitř EU dávají smysl. Má-li se však snížit závislost na Rusku a zároveň na dovozech z politicky citlivého kaspického regionu přes další bezpečnostně problematické oblasti, a zároveň snižovat míra závislosti ekonomiky EU na fosilních palivech, je potřeba postupovat promyšleněji.

Pokud nebude významná část existující infrastruktury pro dovoz plynu vyražena, což se nezdá být pravděpodobným, představuje každopádně snaha o realizaci JPK významnou hrozbu pro snižování uhlíkové náročnosti EU a celkové energetické závislosti EU na vnějších zdrojích.

Kontext pro energetické úspory v České republice

Primární energetická náročnost české ekonomiky patří v rámci EU28 k nejvyšším. Pokud jde o zemní plyn, jeho spotřeba od roku 2004 v ČR stagnovala nebo mírně klesala. Jeho podíl na spotřebě primárních energetických zdrojů v roce 2015 činí přibližně 15 %. Podle odhadů Státní energetické koncepce se má do roku 2040 zvýšit na 22 %. Tento odhad je však pravděpodobně nadsazen. Česká republika má velký potenciál pro dosahování energetických úspor především v oblasti bydlení, které v budoucnu potáhne poptávku po plynu nejvíce. Podle expertní iniciativy Šance pro budovy⁵³ je potenciál dosažení úspor plynu v české energetice kolem 1,8 miliard krychlových metrů, což je celá třetina současného dovozu plynu z Ruska.

rok	mil. metrů krychlových	meziroční změna
2004	9 692,30	-0,50 %
2005	9 562,80	-1,30 %
2006	9 269,40	-3,10 %
2007	8 652,60	-6,70 %
2008	8 685,20	0,40 %
2009	8 161,30	-6,00 %
2010	8 979,20	10,00 %
2011	8 085,80	-10,00 %
2012	8 158,20	0,90 %
2013	8 277,10	1,50 %
2014	7 280,30	-12,00 %

Zdroj: data ERÚ 2014a; ERÚ 2014b, vlastní zpracování Šance pro budovy.

⁵² CEE Bankwatch Network: No Half measures: Investment Needs in Energy Efficiency and Renewables in Central and Eastern Europe, 2012, <http://bankwatch.org/publications/no-half-measures-investment-needs-energy-efficiency-and-renewables-cee-countries>, analyzuje potenciál Bulharska, ČR, Maďarska, Lotyšska, Polska, Slovenska a Slovinska.

⁵³ Možnosti snížení dovozní závislosti na zemním plynu v důsledku energeticky úsporných renovací budov, Šance pro budovy, 2014, www.sanceprobudovy.cz/english-section/our-studies

9. Závěr

V této analýze ilustrujeme kontext prosazování Jižního plynového koridoru z perspektivy ČR a dalších zemí Visegrádské čtyřky a ukazujeme, že ve vztazích s Ázerbájdžánem, jehož režim se opírá o prodej ropy a výhledově i zemního plynu, věnují mizivou pozornost otázce porušování lidských práv. Projekt JPK analyzujeme také s ohledem na existující kapacity a změny ve vzorových scénářích spotřeby energie, jak jsou rozebrány v Cestovní mapě EU pro energetiku do roku 2050.

Pokud se ptají „Z jaké země můžeme dovážet plyn, nemá-li to být téměř výhradně Rusko?“, budou se nakonec zaplétat s dalšími represivními režimy všech odstínů, jako jsou ty v Ázerbájdžánu a Turecku. A rozhlížet se kolem sebe po penězích na zaplacení nových drahých plynovodů.

Pokud by se ptaly: „Kolik energie můžeme ušetřit? Jak toho můžeme dosáhnout? Jaké jsou náklady? Až na jakou úroveň můžeme snížit svou poptávku po energii?“ a pracuje v zájmu dosažení těchto cílů, nakonec energii potřebnou energii ušetří.

Velká část existující infrastruktury na dovoz plynu v EU, především na zkapalněný zemní plyn, je v současnosti využívána nedostatečně. V žádném ze scénářů Cestovní mapy EU pro energetiku do roku 2050 se neočekává významné zvýšení poptávky. Spotřeba plynu v EU v posledním desetiletí klesala, a to dokonce i před tím, než došlo k hospodářskému poklesu. Pokud nejsou využívány na svou maximální kapacitu, hrozí projektům plynovodů nehospodárnost. V případě JPK EU riskuje, že vynaloží veřejné peníze ve formě půjček od Evropské banky pro obnovu a rozvoj a Evropské investiční banky, garančních nástrojů jako jsou Projektové dluhopisy a záruky od exportních úvěrových agentur zcela neefektivně.

Jižní plynový koridor může skončit buď jako nedostatečně využívaný, nebo může ohrozit realizaci plánu EU na snižování uhlíkové náročnosti a odvádět pozornost od potřeby ambicióznějších kroků v oblasti dosahování energetických úspor.

Druhá sada problémů se vztahuje k tomu, že projekty jako Jižní plynový koridor posilují represivní ázerbájdžánský režim (a potenciálně i ten turkmenský), a ještě vytvářejí militarizovaný koridor přes Turecko a další tranzitní země.

Údaje z České republiky umožňují předpokládat, že potenciál zdejších energetických úspor převažuje energetický přínos potenciálních budoucích dovozů plynu prostřednictvím Jižního plynového koridoru.

10. Doporučení

Česká republika by měla:

1. Zajistit, aby její politické postupy více odpovídaly prioritám rozvojové spolupráce a hodnotám, k nimž se hlásí její zahraniční politika, včetně podpory dodržování lidských práv. To se velmi úzce týká i ostatních zemí V4.
2. Stanovit podmínky pro pokračování diplomatických a obchodních vztahů s Ázerbájdžánem. Konkrétně požadovat propuštění všech obhájců lidských práv a politických vězňů; umožnit působení občanské společnosti bez omezování strachem z postihů; novelizovat zákony o nevládních organizacích a odblokovat bankovní účty těchto organizací i občanských aktivistů.
3. Učinit svou energetickou politiku zodpovědnější za to, jaké dopady má na další odvětví, a začlenit do svých koncepcí rovněž bezpečnostní rizika vyplývající z přetrvávající závislosti na dovozech fosilních paliv z politicky citlivých regionů a zemí s represivními režimy.

4. Investovat do energetických úspor v ČR namísto snah o prosazování investičně náročných projektů, které budou vyjma bezpečnostních rizik buď přispívat ke změnám klimatu, nebo zůstanou nedostatečně využívány.

Seznam použitých zkratek

BTC	ropovod Baku – Tbilisi – Ceyhan
CEF	Connecting Europe Facility, Nástroj pro propojení Evropy
EBRD	Evropská banka pro obnovu a rozvoj
EGAP	Česká exportní garanční a pojišťovací společnost
EIB	Evropská investiční banka
EU	Evropská unie
EITI	Iniciativa pro transparentnost těžebního průmyslu
JPK	Jižní plynový koridor
LNG	Zkapalněný zemní plyn
MMF	Mezinárodní měnový fond
Mtoe	milion tun ropného ekvivalentu
OBSE	Organizace pro bezpečnost a spolupráci v Evropě
OSN	Organizace spojených národů
PEP	Polská energetická politika
PCIs	Projekty společného zájmu
SCPx	Prodloužení Jihokavkazského plynovodu
TANAP	Trans-anatolský plynovod
TAP	Trans-adriatický plynovod
TCP	Trans-kaspický plynovod
V4	Visegrádská čtyřka – Polsko, Česká republika, Maďarsko, Slovensko

Tuto analýzu zpracovala organizace CEE Bankwatch Network

Vydalo: FoRS – České fórum pro rozvojovou spolupráci

Praha, prosinec 2015

Tato publikace vznikla v rámci projektu národních platforem pro rozvojovou spolupráci, humanitární pomoc a globální rozvojové vzdělávání z ČR, Maďarska, Polska a Slovenska.

Tato publikace byla zpracována díky finanční podpoře Mezinárodního visegrádského fondu jako součást projektu „Research cooperation for policy coherence in support of the Eastern Partnership (EaP) countries“ jehož cílem je přispívat ke zvyšování efektivnosti rozvojové pomoci zemí Visegrádské skupiny zemím Východního partnerství. Za její obsah nese plnou zodpovědnost vydavatel a v žádném případě nemůže být považována za publikaci vyjadřující názor Mezinárodního visegrádského fondu.

